

Oikeus ja sananvapauden mahdollisuudet muuttuvassa maailmassa*

Hyvää iltapäivää kaikille ja onnittelut minunkin puolestani Suomalaiselle Lakimiesyhdistykselle. Kiitos tästä tilaisuudesta kommentoida arvostettujen kollegoiden puheenvuoroja.

Jarkko Tontin näkemyksille globaalista sananvapauskriisistä löytyy tukea esimerkiksi demokratian edistämiseksi perustetun hallitustenvälisen järjestön International Idean tuoreesta raportista. Sananvapausjärjestö Article 19 puolestaan on laskenut, että kymmenen viime vuoden aikana yli kuuden miljardin ihmisen sananvapaus – mielipiteiden ja tiedonkulun vapaus – on heikentynyt. Samaan aikaan sananvapaus on parantunut vajaalla puolella miljardilla maapallon asukkaalla.

Jos kohdistamme katseen Suomeen, sananvapauden ja muiden perusoikeuksien väliset jännitteet ovat viime vuosina välillä kaventaneet sananvapautta, toisaan laajentaneet sitä. Esimerkiksi yksityisyyden suoja ja kunnia korostuivat suomalaisissa tuomioistuinratkaisuissa niin vahvasti 1990- ja 2000-luvuilla, että Suomi sai Euroopan ihmisoikeustuomioistuimelta (EIT) usein langettavia tuomioita sananvapauden merkityksen alipunninnasta. Ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisujen perusteella vaikutti välillä kuin Suomessa olisi ollut vain tuomioistuimiin liittyviä ihmisoikeusongelmia: oikeudenkäyntien ylipitkä kesto ja tasapainottomat tuomiot joistakin sananvapausrikoksista.

EIT:n langettavien suma johti kirkkaampaan sananvapauspunnintaan tuomioiden perusteluissa ja osaltaan myös lainsäädännön muutoksiin 2010-luvulla. Rangaistusasteikkoja lievennettiin yksityiselämää loukkaavasta tiedon levittämisestä ja kunnianloukkauksista, ja pykäliin tuli niin sanottu punnintasäännös, joka lisäsi sananvapauden painoarvoa. Mutta viime vuosina on vaikuttanut siltä, että sananvapauden käytön jännitteet vievät heiluria jälleen toiseen suuntaan, ainakin mitä julkiseen mediakritiikkiin tulee.

Toinen esimerkki heilurin kääntymisestä sananvapauden rajoitusten suuntaan ovat jumalanpilkkakeskustelun käännteet. Vielä viime vuosikymmenellä poliitikot perussuomalaisista ja kokoomuslaisista vihreisiin ja vasemmistoon esittivät ainakin jumalanpilkan poistamista rikoslain uskonrauhapykälästä. Ruotsin ja Tanskan koraaninpolttoprovoakaatioiden seurausten vuoksi jotkut taannoisista pilkkapykälän kriitikoista ovat tyytyväisinä todenneet, että onneksi Suomessa sentään säilyi yhteiskuntarauha uskonrauhan rikkomisen kiellon ansiosta. Ei enää ihmettelyä siitä, millaista fundamentalismia osaltamme tuemme jumalanpilkan kiellolla.

Tanskassa julkaistujen Muhammad-pilakuvien synnyttämien laajojen kansainvälisten levottomuuksien ja Tanska-boikottien jälkeen ja islamistien Euroopassa 2010-luvulla tekemien terrori-iskujen jälkeen Tanska päätti vuonna 2017 poistaa

* Julkisen sanan neuvoston puheenjohtajan, OTK *Eero Hyvösen* kommenttipuheenvuoro Oikeuskulttuurin päivässä 10.11.2023.

jumalanpilkan rikoslaista. Samainen Tanska äänestää näinä päivinä laista, joka osittain palauttaa pilkkakiellon, jotta koraanin polttamiset voidaan estää. Tanskan uuden pilkkalain on pelätty rajoittavan uskontokritiikkiä ja taiteellista ilmaisua sekä tukevan uskonnollista fanatismia niin Tanskassa kuin muualla maailmassa, vaikka tarkoitus on jälleen hyvä: suojella Tanskaa ja tanskalaisia, ehkä myös uskonnollisia vähemmistöjä, joita tosin suojaa myös rikoslain kiihottamispykälä.

Tässä tilanteessa on syytä iloita Jarkko Tontin tavoin professori *Sakari Melanderin* esittämästä kunnianloukkaussäännösten uudelleenarvioinnista sananvapausmyönteisessä hengessä.

Melanderin esityksestä voisi löytyä ratkaisu myös Tontin paheksumaan maalittamisen kriminalisointiin, jota eivät ole pitäneet ongelmattomana monet media-alan edustajat enkä myöskään minä. Silti täytyy sanoa, että pulmallisista määritelmistä riippumatta ongelma on todellinen ja toimittajapiireissäkkin laajempi kuin vain *Jessikka Aron* järkyttävä tapaus. Tästä olkoon esimerkkinä *Marit af Björkestenin* äskeinen toteamus, että Yle on tunnistanut toimittajiin kohdistuvan uhkailun ja maalittamisen keskeiseksi työturvallisuusteemaksi. Siis työturvallisuusteemaksi, ei esimerkiksi ilmapiirikysymykseksi.

Melander ehdottaa, että kunnianloukkausrikosten kriminalisointia kavennettaisiin niin, että sillä pyritäisiin rankaisemaan etenkin järjestelmällisestä maalittamistyyppisestä toiminnasta. Melanderin sanoin: ”Tällöin rangaistavan käytäytymisen painopiste siirtyisi lähemmäs tekoja, joita toteutetaan mahdollisesti sananvapautta hyödyntämällä ja siihen vetoamalla, mutta joilla tosiasiaassa pyritään vaikuttamaan toisen sananvapauden häiriöttömään käyttämiseen.” Näin rikosoikeus alkaisi vahvistaa sananvapautta eikä rajoittaa sitä, arveli Melander Asianajajaliiton sivuilla viime talvena julkaistussa kirjoituksessaan.

Suomi on maailman kärkimaita lukuisissa selvityksissä, joissa mitataan median vapauden tasoa. Marit af Björkesten muistutti, että luottamus uutismediaan on Suomessa maailman huippua. Suomi on kaiken kaikkiaan edelleen luottamusyhteiskunta. Paitsi yhdessä suhteessa: Suomessa ei luoteta vahvasti omiin mahdollisuuksiin vaikuttaa. Puuttuuko meiltä uskallusta ja viitseliäisyyttä vai onko tällä kenties tekemistä myös sananvapauden käytön tai sananvapauden puutteen kanssa? Rajoitetaanko esimerkiksi työntekijöiden sananvapautta liikaa? En tiedä vastausta, mutta ehkä meidän pitäisi tarkastella sananvapauden toteutumista yhteiskunnan kaikkien toimijoiden näkökulmasta. Vaikea sanoa, mikä olisi Suomen sijoitus tällaisessa vertailussa. Mutta sen tiedän vuosikymmenten kokemuksella journalistina, että monissa ammattiryhmissä ihmiset arkailevat kertoa julkisesti omia näkemyksiään kielteisten seurausten pelossa. Se ei ole mikään somen luoma uusi ilmiö. Ja onhan niitä seurauksiakin tullut niin johdolle kuin suorittavalle portaalille. Joskus ihminen on menettänyt mielipiteidensä vuoksi työpaikkansa jopa ennen kuin on ehtinyt edes aloittaa.

Eero Hyvönen